

valóság

A TARTALOMBÓL

Kiss Károly: Bankok trónfosztása
Digitális forradalom a pénzügyekben

D. Molnár István A felsőoktatás reformjának
szükségességéről – debreceni példa
nyomán

Tóth Arnold – Kálmán Botond – Poór József:
A covid-19 pandémia hatásai az emberek
munkavégzésére és jövedelmére négy
európai országban (1. rész)

Smid Róbert: Számonkérés, számadás,
számbavétel – A költészet mint híradás,
és a későmodernség egyéb dilemmái
Tóth Eszternél

Kovács Őrs Levente: Cseresznyéskert –
Tóth Árpád a színház világában

Hollós Máté: Tóth Eszter és a zene

Wesselényi-Garay Andor: A kultúra mint
DNS. Idea- és formatórekvés az elmúlt
száz év magyar építészetében

Magyar Kálmán: Az első somogyi humanista
főúr, Mátyás király nagyhatalmú hivatalnoka
és diplomatája, Laki Thuz János

Fischer Viktória: A sub rosa legenda emlékezete
a Wesselényi-összeesküvésben

Kapronczay Károly: A változások harminc
éve Csehországban

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOKBÓL

2
0
2
2

4

valóság

A Tudományos Ismeretterjesztő
Társulat havi folyóirata

2022. április
LXV. évfolyam 4. szám

Szerkesztőség
1088 Budapest,
Bródy Sándor u. 16.
Postacím:
1431 Budapest, Pf.176
Telefon: +36-1-327-8965
+36-1-327-8950
Fax: +36-1-327-8969
E-mail: valosag@titnet.hu
Internet: www.valosagonline.hu

Kiadja a Tudományos
Ismeretterjesztő Társulat

Felelős kiadó
Piróth Eszter igazgató
1088 Budapest,
Bródy Sándor u. 16.

Nyomás
Pauker Nyomda
Felelős vezető

Vértés Gábor

Index: 25 865

ISSN 0324-7228

Támogatóink:
Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Tehetség Program,
Emberi Erőforrások Minisztériuma, Emberi Erőforrás
Támogatáskezelő, Magyar Művészeti Akadémia,
Innovációs és Technológiai Minisztérium,
Petőfi Kulturális Ügynökség

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

Szerkesztőbizottság
Bogár László
D. Molnár István
Harmati István
Kapronczay Károly
Pomogáts Béla
Tellér Gyula

Főszerkesztő
Kucsera Tamás Gergely
Tőkéczki László (1994–2018)

Szerkesztők
Cseresnyés Márk
Kengyel Péter

Szerkesztőségi irodavezető
Szalai Zsuzsanna

TARTALOMJEGYZÉK

Kiss Károly: Bankok trónfosztása. Digitális forradalom a pénzügyekben 1

MŰHELY

D. Molnár István: A felsőoktatás reformjának szükségességéről –
debreceni példa nyomán 10

Tóth Arnold – Kálmán Botond – Poór József: A covid–19 pandémia
hatásai az emberek munkavégzésére és jövedelmére
négy európai országban (1. rész) 16

Kultúraláncolatok – Tóth Árpád kora és szellemi örökösei 33

Farkas Attila: Test és lélek, monológ és dialógus Tóth Eszter költészetében . . 34

Smid Róbert: Számonkérés, számadás, számbavétel –
A költészet mint híradás, és a későmodernség egyéb dilemmái Tóth Eszternél . . 39

Kovács Órs Levente: *Cseresznyés kert* – Tóth Árpád a színház világában. . . 49

Fehér Anikó: B. Sztojanovits Adrienne karnagy és kora 57

Hollós Máté: Tóth Eszter és a zene. 66

Wesselényi-Garay Andor: A kultúra mint DNS
Idea- és formatórekvívés az elmúlt száz év magyar építészetében. 72

SZÁZADOK

Magyar Kálmán: Az első somogyi humanista főúr,
Mátyás király nagyhatalmú hivatalnoka és diplomatája,
Laki Thuz János (Adatok a korai magyar humanizmus
és reneszánsz kutatásához) 88

Fischer Viktória: A sub rosa legenda emlékezete
a Wesselényi-összeesküvésben 116

NAPLÓ

Kapronczay Károly: A változások harminc éve Csehországban 122

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOKBÓL

Patrick Imhasly: A tanáron nem múlik (124) *Lauren Oster*: Jelenkori történelem –
Macskák a Fehér Házban (126)

KÉPEK

Károlyi András grafikái (65, 87, 123)

A covid–19 pandémia hatásai az emberek munkavégzésére és jövedelmére négy európai országban (1. rész)

(Bevezetés) A 2019-es év utolsó napja a Föld országaiban az új esztendőbe lépés vidám ünnepével telt. A kínai Wuhan város piacán viszont ezen a napon indult el hivatalosan az az eseménysor, amely alapvetően megváltoztatta egész világunkat. Január 3-án a kínai hivatalos szervek bejelentették a koronavírus-járványt az Egészségügyi Világszervezetnek. Miután a betegséget január végén már Kínán kívül, Thaiföldön is kimutatták, bizonyossá vált, hogy a világ egy halálos pandémia előtt áll.¹ Tekintettel arra, hogy a covid–19-nek elnevezett kórképet okozó vírus ellen kezdetben sem gyógyszer, sem vakcina nem létezett, a betegség terjedésének lassítására és a járvány megelőzésére egyetlen eszköz állt rendelkezésre: a személyes találkozások számának minimalizálása. Ebből a célból szinte valamennyi állam, amelyben a járvány megjelent, korlátozásokat vezetett be és az online térbe költöztetett minden olyan tevékenységet (oktatás, munkavégzés, kereskedelem), amelynél ezt megtehetette. Ezek az intézkedések gyakorlatilag a gazdaság leállítását jelentették, és ezt minden ágazat és szektor megérezte.² A kényszerű változások igazi vesztese lett az idegenforgalmi, a szállodaipari-vendéglátási szektor és az online átállásra nem képes kereskedelem.³ Az EU huszonegy tagállamában érzékelt a lakosság jövedelemcsökkenést, ezért ezt állítottuk jelen tanulmányunk fókuszába is. Négy különböző országban vizsgáltuk a kérdést és a hozzá kapcsolódó, azt befolyásoló tényezőket.

(Szakirodalmi háttér) A koronavírus-járvány számos új kihívással gazdagította a humánerőforrás-szakemberek feladatait. A pandémia további hárommal bővítette az e területen jelentkező problémákat: a jövedelem elvesztéstől, a munkahelyi megfertőződéstől és a munkahely elvesztésétől való félelemmel; negyedikként említhető még az otthoni munkavégzés gyakoriságának növekedése, ami megnehezítette a munka és a magánélet elkülönítését.⁴ Világszerte nőtt a munkaterhelés, elsősorban a beosztottak panaszkodtak emiatt.⁵ Az International Labour Organization (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, ILO) vizsgálatai szerint a világon foglalkoztatott 3,3 milliárd főből 255 millióan (7,7%) veszítették el a munkájukat, míg az összes munkaóraállomány 7,2%-a esett ki eddig a járvány miatt.⁶ A munkaórákiesés egzaktabb mérőszáma a munkaerőpiaci változásoknak, mint a munkanélküliségi ráta. Különösen egy olyan helyzetben, mint a globális covid-pandémia.⁷ Az ILO adatai alapján Európában az elveszett munkaórák aránya a teljes állásokhoz képest 9,2% – ebből 7% a munkaidő-redukció, 1,6% a munkahelyek leállása, további 0,6% pedig az állásvesztés következménye.⁸ Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai szerint 2020 második negyedévében a kieső munkaórák 92%-a kapcsolódott a covid-hoz: szabadság, leállás, betegség, egyéb pandémiához kapcsolódó intézkedések voltak a fő okok.⁹ A munkahely elvesztése étellel való elégedettség 12%-os csökkenését okozta. Azokban az országokban, amelyek komolyabb munkaerő-piaci védelmet vezettek be a munkavállalók számára, a jólét általában kevésbé csökkent.¹⁰

Az Egyesült Királyságban (UK) a dolgozók 55%-a elégedetlen a bérével, egyötödük válaszolta azt, hogy csak a jogilag kötelező minimálbért kapja munkájáért. Ráadásul a cégek 34 százaléka a jogilag kötelező béren kívüli juttatások és szolgáltatások kötelező minimum szintjét biztosítja.¹¹ A dolgozók 45%-ának csökkent a jövedelme, 10% elvesztette az állását, 38%-ának csökkent a munkaideje, 52%-uk munkahelye időlegesen bezárt. A munkahelybezárások, az állásvesztés és a jövedelemcsökkenés inkább a nőket érintette, a munkaidő rövidülése viszont a férfiakat.¹² A második negyedévben megindult a visszaépülés, az eredmények azonban 250 milliárd angol fontjába kerültek a brit költségvetésnek GBP-be került.¹³ Annak ellenére sikerült ezt megvalósítani, hogy 2020 márciusában a brit helyzet nagyon súlyos volt.¹⁴ Demográfiai változókat nézve összesen 47% volt a távmunkában dolgozók aránya, a nők 64, a férfiak 5%-a dolgozott ebben a formában.¹⁵ Ugyanakkor a 35 év alattiak 45%-a, a nők 48%-a érezte veszélyben munkahelyét.¹⁶

Jelentős kontrasztot mutat a britekhez képest Montenegró (MN) helyzete. A magas hiány és a limitált költségvetési pufferek jelentősen korlátozták a kormányzat mozgásterét. Az ország gazdaságában fontos turizmus és idegenforgalom, melyből a GDP 25%-a származik,¹⁷ a járvány miatt 2020-ban gyakorlatilag leállt. Nem érkeztek a szintén számottevő külföldi befektetések sem, és e két forrás nélkül a GDP 2020-ban már 7%-os csökkenésbe fordult.¹⁸ Még nagyobb gondot jelent, hogy Montenegróban magas a fekete- és szürkegazdaság aránya – főleg a kereskedelemben és a vendéglátásban, amely szektorok az összeszerelő-iparral együtt a covid legnagyobb vesztesei.¹⁹ A kormány 2020 márciusában nem hirdette ki a veszélyhelyzetet, helyette járványállapotot vezetett be, ami azonban hasonló intézkedésekkel járt, mint a veszélyhelyzet.²⁰ A lezárások miatt 15 százalékponttal csökkent a foglalkoztatottsági ráta és a szakértői becslések alapján a járvány után várhatóan 36 000 munkahely hiányozni fog a járvány előtti helyzethez képest.²¹

A 2020-as év első félévében Spanyolországban (ES) a többi európai országhoz képest jóval szigorúbb és jóval hosszabb lezárásokról döntött a kormány. A munkanélküliek száma hatmillióra nőtt, ami 22–25 százalékos munkanélküliséget jelent. Távmunkán mindkét nem nagyjából 30%-os arányban volt. A továbbra is munkába járók közül 3,2% a munkahelyén fertőződött meg. A munkajövedelmek a dolgozók egyharmadánál kifejezetten csökkentek, 17%-uk korábbi megtakarításait is elvesztette.²² Az állami intézkedések tartós hatással lesznek az államháztartásra. Az Instituto Nacional de Estadística (spanyol statisztikai hivatal) adatai szerint az állami foglalkoztatottság 8,5 százalékpontos visszaesést mutat.²³

A magyar (HU) helyzetet egy ma már harmadik fázisában lévő országos felmérés térképezte fel.²⁴ Nagyon fontos, hogy a kutatási jelentés a humán erőforrást állítja a középpontba, ami a gazdasági növekedés fő motorja.²⁵ A kutatás eredményei alapján a magyar munkavállalókat elsősorban a családi terhek növekedése és az ezzel összefüggő munka-magánélet konfliktus zavarja és csak ezután következik a jövedelmek csökkenése. A fertőződés veszélye pedig csak a hetedik a rangsorban.

Számos adat érhető el a témáról tudományos munkákban és a gazdasági statisztikákban egyaránt. Azonban nem született még olyan átfogó elemzés, amely több országban komplexen tekintene át a pandémia jövedelmekre kifejtett hatását többféle demográfiai változó (nem, végzettség, beosztás, a munkavégzés jellemzői) alapján. Nem találkoztunk olyan eredményekkel sem, amelyek azt vizsgálják, hogy a pandémia okozta fő problémák (munkaterhelés, fertőzésveszély, a munkavégzés komplikáltabbá válása és az otthoni térbe helyeződése) hogyan hatnak egymásra és a jövedelmek alakulására. Ezt a hiányt kívántuk kitölteni tanulmányunkkal.

(Módszer) Vizsgálatunkat négy országra terjesztettük ki, ezen országok főbb jellemzőit tartalmazza az 1. táblázat.

1. táblázat:
A saját kutatásban vizsgált országok főbb jellegzetességei

	HU	MN	ES	UK
Népesség (millió fő)	9,66	0,63	46,75	67,89
1 főre jutó GDP (USD)	17,466	8,545	33,350	43,688
Minimálbér 2021.01.01- jén (USD)	575,4	406,6	1,360	1,780
EU-tagság	2004–	tagjelölt ország	1986–	1973–2020
Kulturális jellemzők (Hofstede)	individualis- ta, maszkulin, bizonytalanság- kerülő (konzer- vativ) társadalom	egyenlőtlen, hierarchikus társadalom, szabályozott- ság, alkalmazkodó- képesség, kitartás	bizonytalanság- kerülő, nem konfrontálódó, csak az életet egyszerűsítő szabályokat betartó	individualis- ta, maszkulin fogyasztói tár- sadalom, az élvezetek-re is költenek

Forrás: Worldometer (népesség),²⁶ Trading Economics (GDP per capita),²⁷ Countryeconomy (minimálbér),²⁸ kultúra: Hofstede-insights (kultúra).²⁹

A kérdőív általános jellemzői

Kérdőívünk önkéntes és az anonim jellege biztosította, hogy a válaszadók őszintén közölhessék véleményüket. A kérdéseket két csoportra osztottuk, az első a demográfiai változókat tartalmazta. Ezeket részletesen a minta leírásánál ismertetjük. A második rész 21 állítást tartalmazott (jelen tanulmányban ezek közül csupán az első nyolcra fókuszálunk), melyek túlnyomó többsége (kettő kivételével) a covid-19-nek és a pandémia során kialakult helyzetnek a válaszadóra gyakorolt hatását vizsgálta. Két-két állítás ugyanazt a kérdést vizsgálta a vírushelyzet előtt, illetve alatt. E két esetben a járvány alatti állapotra adott válaszból kivontuk az azt megelőzőre adott választ, és csupán különbségüket modelleztük. Minden választ ötfokozatú Likert-skálán mértünk – a skálák minimuma és maximuma sokszor kérdésenként változott, így azok specifikus értékeire a későbbiekben térünk ki. A leíró statisztikák a 2. táblázatban láthatók.

2. táblázat:
A kérdőív kérdéseire adott válaszok leíró statisztikái és az illesztett lineáris modellek globális statisztikái

Kérdés	N	Min	Max	Átlag	Szórás	F	df1	df2	Szig.
Q1	899	1	5	3,85	0,93	17,77	11	887	<0,001
Q2	899	1	5	3,28	1,27	37,52	11	887	<0,001
Q3	899	1	5	1,82	0,89	45,90	15	883	<0,001
Q4	899	1	5	2,36	1,17	13,76	11	887	<0,001
Q5	899	2	5	3,86	0,91	11,85	11	887	<0,001
Q6*	899	1	4	1,99	0,82	NA	NA	NA	NA
Q5_6	899	-4	2	-1,87	1,21	8,776	13	885	<0,001
Q7	899	1	5	2,10	1,02	65,21	11	887	<0,001
Q8*	899	1	5	3,72	1,06	NA	NA	NA	NA
Q7_8	899	-4	4	1,62	1,58	75,47	12	886	<0,001

* Q6 és Q8 kérdésekre nem illesztettünk külön modellt, helyette az 5-6 (Q5_6) és 7-8 (Q7_8) kérdéspárookra adott válaszok eltérését elemeztük.

Forrás: saját szerkesztés

Mintavétel

Kérdőívünket hólabda módszerrel kérdeztük le, igyekeztünk minél szélesebb körű közönséget bevonni a mintába. Papíralapú (offline) kérdőívet készítettünk, mert ez a módszer magasabb válaszarányt és kisebb torzító hatást eredményez.³⁰ A megkérdezés összesen 899 emberre terjedt ki, mely a résztvevő négy országban a következő megoszlásokat mutatják: *a)* 314 fő Magyarországról, *b)* 145 fő Montenegróból, *c)* 179 fő Spanyolországból, *d)* 261 fő az Egyesült Királyságból.

Az országok kiválasztása során szem előtt tartottuk azt, hogy különböző fejlettségű országok is belekerüljenek a mintába, így jobban össze tudjuk hasonlítani hazánk eredményeit a többi országgal. További szempont volt személyes kapcsolati tőkénk, mivel ismerőseinket kértük meg a kérdőívek célnyelvre fordítására, terjesztésére, majd begyűjtésére és visszajuttatására. Az így összegyűlt minta a módszer jellegéből következően nem reprezentatív, de a nagy elemszám miatt alkalmas a gyakorlatban is hasznosítható következtetések levonására. A demográfiai háttérváltozók alapján a minta a következőképpen jellemezhető:

- nemek szerint: 325 nő és 574 férfi;
- munkaviszony szerint: 83 fő tulajdonos, 308 fő vezető és 508 fő beosztott;
- a munkaszerződés időtartama alapján: 654 teljes munkaidőben, 224 fő részmunkaidőben és 21 fő egyéb munkarendben dolgozik;
- a szerződés jellege szerint: 647 fő határozatlan idejű (állandó), 232 fő határozott idejű (szerződéses) és 20 fő jelölte az egyéb opciót;
- végzettség tekintetében: 638 főnek felsőfokú, 229 főnek középfokú és 32 főnek alacsonyabb fokú a legmagasabb iskolai végzettsége.

A szerződés időtartama alapján történő felosztás általános megnevezése: határozatlan idejű, határozott idejű és egyéb. A két előbbit az egyértelműség és a félreérthetőség elkerülése érdekében neveztük el állandó és szerződéses munkaviszonynak.

Alkalmazott módszerek

Elemzésünkben arra kerestük a választ, hogy a korábbiakban részletezett demográfiai változók gyakorolnak-e, és ha igen, akkor milyen hatást a 19 általunk vizsgált állításra adott válasza. Az egyedi hatásokon kívül arra is kíváncsiak voltunk, hogy létezik-e interakció az egyes magyarázó változók között. Külön hangsúlyt fektettünk az országra, mint csoportképző ismérvre. A minta nagyságából adódóan a központi határeloszlás tétele alapján feltételeztük annak normalitását, ezért a vizsgálatokat a kovarianciaanalízis (ANCOVA) módszerével tettük meg. Minden egyes vizsgált állítás esetében felállítottunk egy lineáris modellt, mely első lépésben tartalmazta valamennyi demográfiai változót és ezeknek az országgal való interakcióját, mint magyarázó változót, majd eliminálva a nem szignifikáns változókat végül csak azt a modellt publikáltuk, melyben minden magyarázó változó szignifikáns. Ez alól kivételt csupán akkor tettünk, amikor két változó interakciója szignifikáns hatást gyakorolt az eredményváltozóra, viszont az interakcióban szereplő változók egyedi hatása nem szignifikáns; ebben az esetben a nem szignifikáns egyedi változót is tartalmazta a végső modell. Kvantitatív elemzéseinket az R Studio 1.3.1093 program segítségével végeztük el. Az ezzel kapcsolatos részleteket a 3–5. táblázatban foglaltuk össze.

A kiinduló modellt valamennyi kérdés esetén a következő volt:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \beta_3 X_{3i} + \beta_4 X_{4i} + \beta_5 X_{5i} + \beta_6 X_{6i} + \beta_7 X_{7i} + \quad (1)$$

$$+ \beta_8 X_{1i} X_{2i} + \beta_9 X_{1i} X_{3i} + \beta_9 X_{1i} X_{4i} + \beta_{10} X_{1i} X_{5i} + \beta_{11} X_{1i} X_{6i} + \beta_{12} X_{1i} X_{7i} + e_i$$

ahol:

- X_1 – Ország (HU, MN, ES, UK)
- X_2 – Beosztás (Tulajdonos, Vezető, Beosztott)
- X_3 – Nem (Nő, Férfi)
- X_4 – Munkaviszony típusa (Teljes, Részmunkaidős, Egyéb)
- X_5 – Szerződés időtartama (Állandó, Szerződéses, Egyéb)
- X_6 – Végzettség (Alapfokú, Középfokú, Felsőfokú)
- X_7 – Kor

Az elemzés eredményeként talált korrelációk alapján útmodellt készítettünk a négy vizsgált országra, melynek magyarázott (kimenő) változója a pandémia okozta jövedelemcsökkenés. Az útmodellek elemzésére tanulmányunk második részében kerül sor.

(Hipotézisek) A járvány következtében egyértelműen megváltozott az emberek és munkavállalók munkaterhelése.³¹ A különböző felmérések egyértelműen az mutatják, hogy jelentősen megnőtt az otthoni munka aránya. Ez viszont számos kihívást, és újragondolást igényelt az érintettektől.³² Így többek között a munka elvégzésének, összehangolásának és szabályozásának módja terén egyaránt, „növekszik a stressz”.³³

H1: A járvány következtében az emberek munkaterhelése eltérő mértékben változott a vizsgált országokban és demográfiai csoportokban.

A különböző helyzetekben elvégzett vizsgálatok a különböző demográfiai csoportokban eltérő munkaterheléseket tapasztalnak.³⁴ Az angliai HR Szövetség vizsgálata szerint a munkavégzés bonyolultságának a növekedése különösen a covid-19 járvány első hulláma idején érintette a munkavállalók 54%-t. A második hullám idején ez az arány csökkent.³⁵

H2: A pandémia miatt kialakult helyzet eltérő mértékben tette bonyolultabbá a munkavégzést a négy országban és a vizsgált demográfiai csoportokban.

Az Egyesült Királyságban a dolgozók 45 százalékának csökkent a havi jövedelme.³⁶ A spanyol dolgozók között ez az arány 33 százalék, de 17 százalék a jövedelemcsökkenésen kívül korábbi megtakarításait is kénytelen volt felélni.³⁷

H3: A havi jövedelem csökkenése eltérő mértékben érintette az embereket a vizsgált négy országban és demográfiai csoportokban.

A spanyol dolgozók közel egyharmada távmunkára tért át, a továbbra is munkahelyükön dolgozók közül viszont 3,2 százalékuk a munkahelyén fertőződött meg, ami fokozta a fertőzéstől való félelmeket.³⁸ Az Egyesült Királyságban a felmérések alapján a munkahelyi megfertőződés veszélye 3–6 százalékos.³⁹

H4: Országoként és demográfiai csoportoként eltérő mértékűnek érzik az emberek annak esélyét, hogy munkavégzés során covid-19-cel megfertőződhetnek.

Az oltás előtt a fertőződés elleni egyetlen védelmet a szociális kapcsolatok erőteljes csökkentése jelentette. Magyarországon a járvány matematikusok 60 százalékos csökkentést javasoltak a politikai döntéshozóknak.⁴⁰ Nande és társai kimutatták, hogy a kontaktusok 50 százalékos redukciójával közel egy év alatt csökkenthető a fertőződési ráta a 0 érték közelébe, míg 90 százalékos sikeres redukció esetén ugyanez az eredmény már száz nap alatt elérhető.⁴¹

H5: A más emberekkel való találkozások gyakorisága eltérő mértékben csökkent a pandémia és a zárlatok előtti időszakhoz képest a négy vizsgált országban és demográfiai csoportokban.

A távmunka aránya a járvány előtt Magyarországon 4, Spanyolországban 6, az Egyesült Királyságban 14 százalék volt.⁴² A pandémia okozta lezárások minden államban növelték a távmunka gyakoriságát a kormányzati, a humánerőforrás-menedzsment és egészségügyi intézkedések jellegétől függően.

H6: A vizsgált négy országban és demográfiai csoportokban az otthonról végzett munka gyakorisága eltérő mértékben növekedett a pandémia és a zárlatok alatt.

Az áttekintett szakirodalmi ismeretek alapján megállapítottuk, hogy – bár a feladat hasonló – minden országban más helyzetet eredményeztek az eltérő kormányzati megoldások. Egyes országokban, pl. Németországban, az Egyesült Királyságban vagy Franciaországban gyakran erőszakos összecsapásokban végződő tüntetéseken tiltakoztak a korlátozások ellen, más országokban, például Magyarországon fegyelmezetten betartották az emberek a zárlati intézkedéseket.⁴³

H7: Az egyes országokban az egyes demográfiai csoportok eltérő mértékben vélekedtek az általunk vizsgált kérdéseket illetően.

3. táblázat.
A lineáris modellek magyarázott variáciája és a paraméterek parciális Éta-négyzet mutatói

Modell	R2	Ország	Beosztás	Nem	Munka- viszony típusa	Szerződés időtartama	Végzettség	Kor	Ország * Beosztás	Ország * Nem	Ország * Kor
Q1	0,1805	0,0325	0,0047	NA	NA	NA	NA	NA	0,1569	NA	NA
Q2	0,3176	0,1828	0,1159	NA	NA	NA	NA	NA	0,1613	NA	NA
Q3	0,4381	0,1368	0,1915	0,0008	NA	NA	NA	NA	0,2734	0,0101	NA
Q4	0,1458	0,0617	0,0524	NA	NA	NA	NA	NA	0,0522	NA	NA
Q5	0,1282	0,0654	0,0274	NA	NA	NA	NA	NA	0,0398	NA	NA
Q5_6	0,1142	0,0447	0,0386	NA	0,0068	NA	NA	NA	0,0174	NA	NA
Q7	0,4471	0,1774	0,1688	NA	NA	NA	NA	NA	0,1836	NA	NA
Q7_8	0,5055	0,0602	0,2599	0,0049	NA	NA	NA	NA	0,3560	NA	NA

Forrás: saját szerkesztés

4. táblázat.
A lineáris modellek paramétereinek F-statisztikái (Zárójelben a paraméterek, illetve a maradéktag szabadságfokai láthatók.)

Modell	Tengely- metszet (1)	Ország (3)	Beosztás (2)	Nem (1)	Munka- viszony típusa (2)	Szerződés időtartama (2)	Végzett- ség (2)	Kor (1)	Ország* Beosztás (6)	Ország* Nem (3)	Ország* Kor (3)
Q1 (887)	5301,484	51,300	12,995	NA	NA	NA	NA	NA	27,512	NA	NA
Q2 (887)	2596,585	114,440	5,133	NA	NA	NA	NA	NA	28,441	NA	NA
Q3 (883)	384,687	1,671	208,142	0,238	NA	NA	NA	NA	55,386	3,007	NA
Q4 (887)	873,824	26,396	16,065	NA	NA	NA	NA	NA	8,137	NA	NA
Q5 (887)	5301,737	11,111	11,618	NA	NA	NA	NA	NA	6,129	NA	NA
Q5_6 (885)	689,777	10,663	2,995	NA	3,043	NA	NA	NA	2,616	NA	NA
Q7 (887)	937,262	41,734	129,956	NA	NA	NA	NA	NA	33,245	NA	NA
Q7_8 (886)	807,352	22,053	375,172	4,320	NA	NA	NA	NA	81,626	NA	NA

Forrás: saját szerkesztés

5. táblázat.
A lineáris modellek paramétereinek szignifikancia-értékei

Modell	Tengely- metszet	Ország	Beosztás	Nem	Munka- viszony típusa	Szerződés időtartama	Végzettség	Kor	Ország * Beosztás	Ország * Nem	Ország * Kor
Q1	<0,001	<0,001	<0,001	NA	NA	NA	NA	NA	<0,001	NA	NA
Q2	<0,001	<0,001	0,006	NA	NA	NA	NA	NA	<0,001	NA	NA
Q3	<0,001	0,172	<0,001	0,626	NA	NA	NA	NA	<0,001	0,030	NA
Q4	<0,001	<0,001	<0,001	NA	NA	NA	NA	NA	<0,001	NA	NA
Q5	<0,001	<0,001	<0,001	NA	NA	NA	NA	NA	<0,001	NA	NA
Q5_6	<0,001	<0,001	0,051	0,048	NA	NA	NA	NA	0,016	NA	NA
Q7	<0,001	<0,001	<0,001	NA	NA	NA	NA	NA	<0,001	NA	NA
Q7_8	<0,001	<0,001	<0,001	0,038	NA	NA	NA	NA	<0,001	NA	NA

Forrás: saját szerkesztés

(Eredmények) Eredményeinket két lépésben mutatjuk be. Először a lineáris modellek eredményeit tekintjük át. Ezután az útmodellek elemzése következik. Ebben tanulmányban a terjedelmi korlátok miatt csak a jövedelmek csökkenésének és a munkahelyi fertőződés veszélyének lineáris modelljét vizsgáljuk, amely harmadik és negyedik hipotézisünkhöz kapcsolódik. A többi modell és az útmodellek ismertetésére a következő részben kerül sor.

Lineáris modellek

Valamennyi ANCOVA-modell globális teszteredménye szignifikáns illeszkedést mutatott (3–5. táblázat). A táblázat alapján elmondhatjuk, hogy az egyes modellek globális magyarázottsága viszonylag nagy intervallumban szóródik (11,42–50,05%), akárcsak a parciális magyarázottsági hányad (0,08–35,60%). Az egyes modellek parciális teszteredményeit a 6–8. táblázatban foglaltuk össze. A következőkben a jövedelemcsökkenés példáján bemutatjuk, hogy a szignifikáns eltérések miben jelennek meg a becsült marginális átlagok és meredekségek összehasonlításával. Ezután hasonló módszerrel elemezzük a munkahelyi fertőződés veszélyének kérdését.

Jövedelemcsökkenés

A jövedelemcsökkenés lineáris modelljében (Q3) a válaszok mintabeli átlaga 1,82, (szórás 0,89), tehát általánosságban nem panaszkodtak az emberek a jövedelmi helyzetünk járvány romlására. Bár az ország önálló hatása a modellben nem volt szignifikáns ($p=0,172$) a globális tesztek alapján (a szignifikáns interakció miatt), a marginális átlagok összehasonlítása viszont hozott szignifikáns eltéréseket, és az egyes beosztási kategóriák

esetében is szignifikáns eltéréseket találtunk ($p < 0,001$). A beosztás csoporthatásán túl annak országgal való interakciója ($p < 0,001$) is szignifikáns volt, továbbá a nők és a férfiak – ha főhatásként nem is ($p < 0,626$), de – a négy ország tekintetében szignifikánsan eltérő válaszokat adtak ($p = 0,030$). A viszonylag magas számú szignifikáns hatás közepes teljes magyarázottságot eredményezett (43,81%). Ez leginkább az ország és a beosztás interakciójából ered (27,34%), de szintén erős a beosztás (19,15%) és az ország (13,68%) önálló hatása is. A nem (0,08%) és annak országgal való interakciója (1,01%) viszont alig érzékelhető.

Az országok közül a legnagyobb jövedelemcsökkenésről a magyarok, legkisebbről az Egyesült Királyság válaszadói számoltak be. A tulajdonosok (2,70), a vezetők (2,24) és a beosztottak (1,56) között szignifikáns sorrend állítható fel, ami alapján látszik, hogy a tulajdonosok jövedelme csökkent leginkább (2,70), a vezetőké kevésbé (2,24), a beosztottak bére (1,56) pedig szinte nem változott (6–10. táblázat).

6. táblázat.

Q3 – a kérdésre adott válaszok becsült marginális átlagai országok és beosztás szerint

Q3	Beosztás	Tulajdonos	Vezető	Beosztott
Ország	Csoportátlag	2,70	2,24	1,56
HU	2,71	3,31	3,33	1,48
MN	2,31	2,78	2,59	1,57
ES	2,11	3,22	1,52	1,58
UK	1,53	1,46	1,51	1,62

Forrás: saját szerkesztés

Magyarországon és Montenegróban a tulajdonosok és a vezetők erőteljesebb jövedelem visszaesésről számoltak be (HU: 3,31 és 3,33; MN: 2,78 és 2,59), míg a beosztottak jövedelme nem változott (HU: 1,48; MN: 1,57). Ez a teszteredményeken is meglátszott: mindkét országban szignifikánsan csupán a beosztottak átlaga tért el a tulajdonosok és a vezetők átlagától egyaránt. Spanyolországban a vezetők (1,52) és beosztottak (1,58) nem érezték, hogy havi jövedelmük a pandémiás helyzet és a zárlatok következtében csökkent volna. Közöttük nincs is szignifikáns eltérés, azonban a tulajdonosok (3,22) esetében már szignifikáns különbséget találtunk a másik két csoporttal szemben. Az Egyesült Királyságban egyetlen csoport sem különbözik szignifikánsan a többitől, azaz általánosságban nem számoltak be jövedelemcsökkenésről (6–7. táblázat).

7. táblázat.

Q3 – a kérdésre adott válaszok becsült marginális átlagainak az egyes beosztás csoportok közötti eltéréseinek szignifikancia értékei országonként és a teljes mintában

Beosztás	Együtt	HU	MN	ES	UK
Tulajdonos – Vezető	<0,001	0,997	0,748	<0,001	0,926
Tulajdonos – Beosztott	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,343
Vezető – Beosztott	<0,001	<0,001	<0,001	0,878	0,457

Forrás: saját szerkesztés

A tulajdonosok az Egyesült Királyságban (1,46) szignifikánsan kisebb jövedelemcsökkenésről számoltak be, mint bármelyik másik országban (HU: 3,31; MN: 2,78; ES: 3,22). A vezetők esetében a legnagyobb jövedelemcsökkenés Magyarországon történt (3,33), majd következett Montenegró (2,59). A spanyol (1,52) és a brit vezetők (1,51) szignifikánsan nem különböző minimális növekedésről/stagnálásról számoltak be. A beosztottak minden országban ugyanarról számoltak be: stagnálást minimális növekedést, esetleg minimális csökkenést jeleztek (6–8. táblázat).

8. táblázat.

Q3 – a kérdésre adott válaszok becsült marginális átlagainak az egyes országok közötti eltéréseinek szignifikancia értékei beosztásonként

Ország	Együtt	Tulajdonos	Vezető	Beosztott
HU – MN	0,020	0,494	<0,001	0,850
HU – ES	<0,001	0,995	<0,001	0,647
HU – UK	<0,001	<0,001	<0,001	0,338
MN – ES	0,375	0,564	<0,001	1,000
MN – UK	<0,001	<0,001	<0,001	0,980
ES – UK	<0,001	<0,001	0,999	0,971

Forrás: saját szerkesztés

9. táblázat.

Q3 – a kérdésre adott válaszok becsült marginális átlagai országok és nem szerint

Q3	Nem	Nő	Férfi
Ország	Csoportátlag	2,20	2,13
HU	2,71	2,69	2,73
MN	2,31	2,49	2,14
ES	2,11	2,11	2,10
UK	1,53	1,51	1,55

Forrás: saját szerkesztés

10. táblázat.

Q3 – a kérdésre adott válaszok becsült marginális átlagainak az egyes nemek közötti eltéréseinek szignifikancia értékei országonként

Nem	Együtt	HU	MN	ES	UK
Nő – Férfi	0,158	0,626	0,002	0,954	0,710

Forrás: saját szerkesztés

11. táblázat.

Q3 – a kérdésre adott válaszok becsült marginális átlagainak az egyes országok közötti eltéréseinek szignifikancia értékei nemenként

Ország	Együtt	Nő	Férfi
HU – MN	0,020	0,577	0,001
HU – ES	<0,001	0,002	<0,001
HU – UK	<0,001	<0,001	<0,001
MN – ES	0,375	0,075	0,996
MN – UK	<0,001	<0,001	<0,001
ES – UK	<0,001	<0,001	<0,001

Forrás: saját szerkesztés

Az országok közül elsősorban a magyar demográfiai csoportokat érintette leginkább a havi jövedelem csökkenése, utánunk nem sokkal lemaradva következik Montenegró, a spanyolok inkább stagnálásról számoltak be, míg az Egyesült Királyság munkavállalói/tulajdonosai pedig kisebb-nagyobb jövedelemnövekedést is éreztek. A két nem képviselőinek havi jövedelmét szinte azonos mértékben érintette minden országban a pandémia, ez alól egyetlen kivétel Montenegró, ahol a nők esetében rosszabb volt a helyzet. Bár a nők és a férfiak között nem találtunk markáns eltéréseket, viszont a négy vizsgált ország és a három beosztási csoport esetében igen, így harmadik hipotézisünk beigazolódott.

A munkahelyi fertőződés veszélye

A megkérdezettek a munkavégzésük során a covid–19-cel való megfertőződés esélyét (Q4) átlagosan a közepes szint alatt értékelték (átlag: 2,36; szórás: 1,17), azonban beosztási csoportok ($p<0,001$) és országok ($p<0,001$) szerint is szignifikáns eltérés mutatható ki, továbbá ezen két változó interakciója ($p<0,001$) szintén szignifikáns. A teljes magyarázott variancia alacsony (14,58%), a parciális hatások pedig nagyjából hasonló nagyságrendűek: az ország hatása 6,17%, a beosztásé 5,24%, két változó interakciójának hatásnagysága pedig 5,22%.

A négy ország közül csupán Montenegró (2,12) és az Egyesült Királyság (2,67) között mutatható ki szignifikáns eltérés, az utóbbi országban nagyobbra tették a munkavégzés során a fertőződés esélyét. A legkisebb kockázatot a beosztottak látják (2,14), a tulajdonosok (2,57) és a vezetők (2,67) között viszont nincsen szignifikáns különbség (12–14. táblázat).

12. táblázat.

Q4 – a kérdésre adott válaszok becsült marginális átlagai országok és beosztás szerint

Q4	Beosztás	Tulajdonos	Vezető	Beosztott
Ország	Csoportátlag	2,57	2,67	2,14
HU	2,61	2,83	2,91	2,09
MN	2,12	2,29	2,46	1,60
ES	2,44	3,11	2,32	1,88
UK	2,67	2,07	2,97	2,98

Forrás: saját szerkesztés

A négy ország közül háromban (Magyarország, Montenegró és Spanyolország) a megfertőződés esélyét a tulajdonosok (HU: 2,83; MN: 2,29; ES: 3,11) és a vezetők (HU: 2,91; MN: 2,46; ES: 2,32) érzik leginkább, és a beosztottak (HU: 2,09; MN: 1,60; ES: 1,88) a legkevésbé. Ezzel szemben az Egyesült Királyságban fordított a helyzet. (12–13. táblázat).

13. táblázat.

Q4 – a kérdésre adott válaszok becslt marginális átlagainak az egyes beosztás csoportok közötti eltéréseinek szignifikancia értékei országokként és a teljes mintában

Beosztás	Együtt	HU	MN	ES	UK
Tulajdonos – Vezető	0,881	0,984	0,910	0,113	<0,001
Tulajdonos – Beosztott	0,056	0,225	0,270	0,003	<0,001
Vezető – Beosztott	<0,001	<0,001	<0,001	0,047	0,997

Forrás: saját szerkesztés

A tulajdonosok esetében csupán a két szélsőséget képviselő Spanyolország (3,11) és Egyesült Királyság (2,07) tér el szignifikánsan, azaz a spanyol tulajdonosok nagyobb esélyét látják a vírussal való megfertőződésnek a munkavégzés során, mint az egyesült királyságbeliek. A vezetők esetében a négy ország két csoportra osztható: a magyar (2,91) és a brit (2,97) vezetők szignifikánsan magasabb kockázatot jeleztek, mint a montenegróiak (2,46) és a spanyolok (2,32). A beosztottak között (a legkisebttől haladva): Montenegró (1,60), Spanyolország (1,88 – nem tér el szignifikánsan a magyar és a montenegrói átlagtól), Magyarország (2,09) és Egyesült Királyság (2,98) sorrend állítható fel (12–14. táblázat). Eredményeink alapján tehát elmondható, hogy negyedik hipotézisünket igazoltuk.

14. táblázat.

Q4 – a kérdésre adott válaszok becslt marginális átlagainak az egyes országok közötti eltéréseinek szignifikancia értékei beosztásonként és a teljes mintában

Ország	Együtt	Tulajdonos	Vezető	Beosztott
HU – MN	0,107	0,804	0,047	0,031
HU – ES	0,838	0,963	0,019	0,338
HU – UK	0,985	0,355	0,988	<0,001
MN – ES	0,393	0,438	0,879	0,447
MN – UK	0,005	0,958	0,008	<0,001
ES – UK	0,420	0,037	0,004	<0,001

Forrás: saját szerkesztés

Munkahelyi találkozások változása

A két időszak összehasonlításából létrejövő változó (Q5_6) esetében a negatív szám ritkább, a pozitív szám gyakoribb találkozást jelent. Kivétel nélkül minden egyes országban csökkenés volt tapasztalható, a teljes mintára vetített átlag -1,87 (szórás: 1,21), tehát minden egyes felmérésből bekerült országban a más emberekkel való találkozások gyakorisága a pandémia és a záratok előtti időszakhoz képest csökkent. A teljes modell magyarázott varianciája viszonylag alacsony (11,42%) annak ellenére, hogy szignifikáns

hatás is kimutatható. Így ezen a hatások nagysága is inkább gyenge: az ország esetében 4,47% ($p < 0,001$), a beosztásnál 3,86% ($p = 0,051$), ezen két változó interakciójának hatása 1,74% ($p = 0,016$), végül a munkaviszony hatása csupán 0,68% ($p = 0,048$).

A csökkenés mértékének eltérése egyedül Montenegró (-2,13) és az Egyesült Királyság (-1,42) között szignifikáns, a másik két ország átlagának (HU: -1,70; ES: -1,63) eltérése nem szignifikáns egyetlen másik országtól sem. A beosztás szerint létrejött csoportok között csupán a vezetők (-1,44) és a beosztottak (-1,97) válaszhai térnek el szignifikánsan: a beosztottak esetében nagyobb mértékben csökkent a más emberekkel való találkozások gyakorisága; a tulajdonosok (-1,75) mintabeli átlaga a két másik csoport között van, nem tér el egyiktől sem szignifikánsan (15–18. táblázat).

15. táblázat.

Q5_6 – az eredményének becsült marginális átlagai országok és beosztás szerint

Q5_6 Ország	Beosztás Csoportátlag	Tulajdonos	Vezető	Beosztott
		-1,75	-1,44	-1,97
HU	-1,70	-1,87	-1,42	-1,80
MN	-2,13	-2,29	-1,92	-2,19
ES	-1,63	-1,23	-1,30	-2,36
UK	-1,42	-1,61	-1,11	-1,54

Forrás: saját szerkesztés

Megvizsgálva az ország és a beosztás változó interakcióját, látható, hogy mind a négy országban teljesen más tendenciákat lehet számszerűsíteni. Magyarországon a vezetők (-1,42) más emberekkel való találkozása csökkent a legkevésbé, bár ez csupán a beosztottakkal (-1,80) szemben szignifikáns, a tulajdonosokkal (-1,87) szemben nem. Montenegróban közel azonos minden egyes beosztás csoportban a találkozások gyakoriságának csökkenése (tulajdonos: -2,29; vezető: -1,92; beosztott: -2,19). Spanyolországban a beosztottak esetében látható a legnagyobb csökkenés (-2,36), míg a tulajdonosok (-1,23) és a vezetők (-1,30) esetében szignifikánsan kisebb mértékben csökkent a más emberekkel való találkozások gyakorisága. Az Egyesült Királyságban szintén a vezetők (-1,11) esetében csökkent legkevésbé a találkozások gyakorisága, és a tulajdonosok (-1,61) valamint a beosztottak (-1,54) esetében szignifikánsan nagyobb volt a gyakoriság csökkenése (15–17. táblázat).

16. táblázat.

Q5_6 – az eredmények becsült marginális átlagainak az egyes beosztás csoportok közötti eltéréseinek szignifikancia értékei országonként és a teljes mintában

Beosztás	Együtt	HU	MN	ES	UK
Tulajdonos – Vezető	0,275	0,627	0,689	0,982	0,023
Tulajdonos – Beosztott	0,500	0,989	0,975	0,013	0,929
Vezető – Beosztott	<0,001	0,041	0,397	<0,001	0,024

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes beosztási csoportok országonkénti eltérését megvizsgálva látható, hogy a tulajdonosok esetében nincs szignifikáns különbség, mely elsősorban az alacsony mintanagyságnak (összesen 83 fő), és a relatíve nagy szórásnak tudható be. A vezetők esetében már kimutatható, hogy a más emberekkel való találkozások gyakorisága leginkább a montenegróiak (-1,92) körében volt a legnagyobb mértékű, kik átlaga, mint három másik ország (HU: -1,42; ES: -1,30; UK: -1,11) vezetőinek átlagától eltér, azonban ezen három ország esetében szignifikáns eltérés nincs. A beosztottak esetében az Egyesült Királyság átlaga (-1,54) egyedül a magyar átlagnál (-1,80) nem nagyobb szignifikánsan, azonban a beosztottak mind Montenegróban (-2,19), mind Spanyolországban (-2,36) nagyobb mértékű csökkenésről számoltak be a más emberekkel való találkozások tekintetében (15–17. táblázat).

17. táblázat.

Q5_6 – az eredmények becsült marginális átlagainak az egyes országok közötti eltérésének szignifikancia értékei beosztásonként és a teljes mintában

Ország	Együtt	Tulajdonos	Vezető	Beosztott
HU – MN	0,232	0,913	0,033	0,162
HU – ES	0,989	0,710	0,945	<0,001
HU – UK	0,417	0,950	0,327	0,228
MN – ES	0,089	0,256	0,012	0,833
MN – UK	<0,001	0,444	<0,001	0,009
ES – UK	0,569	0,788	0,784	<0,001

Forrás: saját szerkesztés

Továbbá szignifikáns eltérés találtunk a részmunkaidős (-1,72) és a teljes munkaviszonyban foglalkoztatott (-1,92) csoportok között, melyek közül az utóbbiak azok, akik esetében nagyobb mértékben csökken a más emberekkel való találkozások gyakorisága a pandémia és a záratok előtti időszakról az az alatti időszakra. Az egyéb munkaviszonyban foglalkoztatott beosztottak nem térnek el szignifikánsan egyik csoportot sem – valószínűleg az alacsony mintanagyság (összesen 21 fő) miatt (18. táblázat). A fentiek alapján ötödik hipotézisünket is igazoltnak tekintjük.

18. táblázat.

Q5_6 – az eredmények becsült marginális átlagainak az egyes munkaviszonytípusok közötti eltérésének szignifikancia értékei a teljes mintában

Munkaviszony	Együtt
Egyéb – Részmunkaidős	0,775
Egyéb – Teljes	0,295
Részmunkaidős – Teljes	0,093

Forrás: saját szerkesztés

(Következtetések és a továbblépés irányai) Először ejtsünk néhány szót modellünk magyarázott változójáról, a jövedelemcsökkenésről! Ez a vizsgált négy ország közül leginkább a magyarokat érintette, legkevésbé az Egyesült Királyságban élők.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy elsősorban a tulajdonosok jövedelme csökkent, de a legérzékenyebb réteg a beosztottaké. Ezt a réteget hazánkban jelentős intézkedésekkel védte az állam is (munkahelyvédelem, bértámogatások). A szakirodalom alapján hazánkban a jövedelemcsökkenés 2–2,5 millió embert érint. A legérintettebbek a 40–60 év közötti, középfokú végzettségű budapesti férfiak. A csökkenés átlagos mértéke 18 százalékos.⁴⁴ Külön megemlíthetjük még Montenegró helyzetét, ahol az informális gazdaság magas részaránya miatt a valós jövedelmi helyzetet reálisan felmérni gyakorlatilag lehetetlen, mert csak a hivatalos állami adatokra támaszkodhatunk.⁴⁵

A jövedelemcsökkenést befolyásoló okok közé tartozik eredményeink szerint a munkahelyi fertőződések veszélye. Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy az egyes munkakörökben ez a veszély jelentősen különbözik.⁴⁶ A fertőzéssel kapcsolatban utalunk eredményünkre, ami azt mutatja, hogy az otthonról végzett munka egyrészt direkt hatással, másrészt indirekt módon, a fertőzés esélyét csökkentve fejt ki a jövedelmek csökkenését mérséklő hatást. A munkahelyi fertőzéstől saját eredményeink szerint az Egyesült Királyság válaszadói tartottak leginkább, közülük is elsősorban a beosztottak. Második helyen mi, magyarok következünk a sorban, ami többek között a megfelelő és rendszeres tájékoztatásnak is köszönhető, amire a járvány tavaszi és második hullámában naponta sor került,⁴⁷ éberen tartva a veszélyre irányuló figyelmet. Mögöttünk a spanyolok állnak, akiket a tragikus tavasz csak megerősített félelmeikben. A sort e téren Montenegró zárja. A magyar, spanyol és montenegrói eredmények alapján elmondhatjuk, hogy ezekben az országokban inkább a tulajdonosok és a vezetők féltek a munkahelyi megfertőződéstől. A fertőzésveszély természetesen minden országban fennáll. Az Egyesült Királyságban a járvány első hullámában a fertőzöttek 80%-a az egészségügyben és szociális ellátásban betegedett meg.⁴⁸ Spanyolországi adatok szerint a munkahelyen végzett munka 76%-kal növelte a fertőzés kockázatát, elsősorban a zárt terekben – ide tartozik a munkahelyek 92%-a.⁴⁹ Nem véletlen, hogy a munkavállalók 68%-a fél a fertőzéstől.⁵⁰ Valószínűleg a magas átfertőzöttség miatt Spanyolországban gyakori a gyárak mellett az otthoni átvitel is.⁵¹

A munkával kapcsolatos találkozások számának változása minden országban összességében csökkenést jelent. Jellemzően a vezetők találkoztak másokkal munkához kapcsolódó céllal, a beosztottak inkább csak kollégáikkal.

Tanulmányunk első részében tehát az alábbi hipotéziseket vizsgáltuk:

19. táblázat:

A tanulmány első részében tárgyalt hipotézisek

H3	A havi jövedelem csökkenése eltérő mértékben érintette az embereket a vizsgált négy országban és demográfiai csoportokban.	✓
H4	Országoként és demográfiai csoportoként eltérő mértékűnek érzik az emberek annak esélyét, hogy munkavégzés során covid-19-cel megfertőződhetnek	✓
H5	A más emberekkel való találkozások gyakorisága eltérő mértékben csökkent a pandémia és a zárlatok előtti időszakhoz képest a négy vizsgált országban és demográfiai csoportokban.	✓

Forrás: saját szerkesztés

Kéziratunk második részében folytatjuk a regressziós modellek megkezdett elemzését, majd ismertetjük az általunk készített útmodellekből levonható következtetéseket.

JEGYZETEK

- 1 Associated Press, The: *Timeline: China's COVID-19 outbreak and lockdown of Wuhan*. ABC News, 2021. január 22.
- 2 Organisation for Economic Co-operation and Development. *OECD Economic Outlook, Volume 2020 Issue 1*, 2020.; Poór József et alii (szerk.): *Koronavírus-válság. Kihívások és HR-válaszok. Magyarország 2020*. Gödöllő, Szent István Egyetem Menedzsment és HR Kutató Központ, 2020b.; John Taskinsoy: Cost Implications of the Great Lockdown due to the Novel Coronavirus Outbreak. *SSRN Electronic Journal*, 2020.
- 3 Covid, il Natale senza turismo costa 4,1 mld. Coldiretti, 2020. november 18.; *Kijöttek a számok: Nem kérdés, ki a koronavírus-járvány legnagyobb nyertese Magyarországon*. Forbes, 2020. szeptember 2.; Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége: *A hazai és nemzetközi szállodaipar teljesítményéről*. 2020. április. Trendriport, 2020.
- 4 Tony Moran: *COVID-19 pandemic creates new causes of 'workplace' stress*. University of Birmingham, 2020. november 6.
- 5 Maggie Baska: *Half of Managers Fear Staff Are Burning out because of Covid-19, Report Finds*. People Management, 2020. augusztus 12.
- 6 International Labour Organization (ILO): *ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work. Third Edition. Updated Estimates and Analysis*, 2020a
- 7 Dragos Adăscăliței – Tina Weber – John Hurley: *COVID-19: Implications for Employment and Working Life*. [Kutatósi jelentés]. Eurofund, 2021.
- 8 ILO: *ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work. Seventh Edition. Updated Estimates and Analysis*, 2021.
- 9 KSH: *Munkaerőpiaci folyamatok, 2020. I. félév*, 2021. április.
- 10 John F. Helliwell et alii: *World Happiness Report 2021*. New York: Sustainable Development Solutions Network, 2021.
- 11 Robert Walters Group. (2020). *Burning the candle – Strategies to combat workplace burnout*, 2020.
- 12 Anne Osterrieder et alii: *Economic and Social Impacts of COVID-19 and Public Health Measures: Results from an Anonymous Online Survey in Thailand, Malaysia, the United Kingdom, Italy and Slovenia*. [Megjelenés előtt]. Public and Global Health, 2020.
- 13 Rui Costa – Stephen Machin: *IZA COVID-19 Crisis Response Monitoring. United Kingdom (November 2020)*. IZA – Institute of Labor Economics, 2020.
- 14 *Coronavirus: Biggest Daily Rise as UK Cases Reach 460*. BBC News, 2020. március 11.
- 15 Heejung Chung et alii: (2021). Covid-19, Flexible Working, and Implications for Gender Equality in the United Kingdom. *Gender & Society*, 35., 2021. 2. 218–232.
- 16 Tera Allas – Marc Canal – Vivian Hunt: *COVID-19 in the United Kingdom: Assessing Jobs at Risk and the Impact on People and Places*. McKinsey & Co., 2020.
- 17 Victor Grech – Peter Grech – Stephanie Fabri: A Risk Balancing Act – Tourism Competition Using Health Leverage in the COVID-19 Era. *International Journal of Risk & Safety in Medicine*, 31., 2020. 3. 121–130.
- 18 Edith Kikoni – Marc Schiffbauer: *The Economic and Social Impact of COVID-19. Western Balkans Regular Economic Report. No. 17. Spring 2020*. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2020.
- 19 Collin Williams: *COVID-19 and Undeclared Work: Impacts, Challenges and Policy Responses*. *SSRN Electronic Journal*, 2020.
- 20 IJAS: *Uniformity of Media Is a Warning for Montenegro*. *Safejournalists*, 2020. június 22.
- 21 ILO: *Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses – Montenegro*, 2020b.; ILO: *36,000 Jobs Are at Immediate Risk – EBRD/ILO Advise Montenegro Labour Market after Coronavirus*, 2020. június 25.
- 22 Nuria Oliver: *Assessing the Impact of the COVID-19 Pandemic in Spain: Large-Scale, Online, Self-Reported Population Survey*. *Journal of Medical Internet Research*, 22., 2020. 9. e21319.
- 23 Instituto Nacional de Estadística: *INEbase / Economy*, 2020.
- 24 Poór József et alii (szerk.): *COVID-19 – Koronavírus válság: Második fázis. Kihívások és HR válaszok*. Gödöllő: Szent István Egyetem Menedzsment és HR Kutató Központ, 2020a.; Poór, 2020b. i. m. (2. lj.).
- 25 Robert W. Fogel: *Economic Growth, Population Theory, and Physiology: The Bearing of Long-Term Processes on the Making of Economic Policy*. *The American Economic Review*, 84. (1994), 3. 369–395.; Theodore W. Schultz: *Investment in human capital*. *The American Economic Review*, 51. (1961), 1. 1–17.; Theodore W. Schultz: *The Economics of Being Poor*. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 36. (1980). 9. 32–37.; Joseph A. Schumpeter: *Business cycles. A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. McGraw-Hill, 1939.

- 26 *Countries in the world by population.* Worldometer, 2021.
- 27 *GDP per capita | Europe, 2021.* Trading Economics.
- 28 *NMW – National Minimum Wage. 2021.* Countryeconomy.com.
- 29 *Country Comparison. Hungary, Montenegro, Spain, UK, 2021.* Hofstede Insights.
- 30 Janet Ilieva – Steve Baron – Nigel M. Healey: Online Surveys in Marketing Research. *International Journal of Market Research*, 44. (2002), 3. 1–14.
- 31 Landis MacKellar – Rachel Friedman (Eds.): *Covid-19 and the Global Demographic Research Agenda.* New York: Population Council, 2021.
- 32 Alessandra Babore et alii: Psychological Effects of the COVID-2019 Pandemic: Perceived Stress and Coping Strategies among Healthcare Professionals. *Psychiatry Research*, 293., 2020. 113366.
- 33 Manuela Samek Lodovici. *The Impact of Teleworking and Digital Work on Workers and Society.* European Parliament, 2020.
- 34 Abdullah Gholami et alii: Effect of Coronavirus Epidemic on Job Stress and Mental Workload: A Longitudinal Study in a Chemical Industry, *Iran Occupational Health*, 17., 2020. 1–9. covidwho-1197880.
- 35 Chartered Institute of Personnel and Development: *CIPD Good Work Index 2020 Report.* UK Working Lives Survey, 2020.
- 36 Osterrieder i. m. (12. lj.)
- 37 Oliver i. m. (22. lj.)
- 38 Uo.
- 39 EMG Transmission Group: *COVID-19 Risk by Occupation and Workplace.* Asstes Publishing Service of UK Government, 2021.
- 40 *Coronavirus Reproduction Number in Hungary at Dangerous level, Mathematician Warns.* Portfolio.hu, 2020. szeptember 4.
- 41 Anjalika Nande et alii: Dynamics of COVID-19 Under Social Distancing Measures Are Driven by Transmission Network Structure. *PLOS Computational Biology*. 17., 2021. 2. e1008684.
- 42 Marta Fana et alii: *The COVID Confinement Measures and EU Labour Markets.* [EUR 30190 sz. kutatási jelentés]. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2020.
- 43 Magyar Nemzet: *Az egészségügyi „diktatúra” ellen tüntettek Európa-szerte.* 2021. március 21.
- 44 Tóth István Gy. – Hudácskó Szilvia: A koronavírus-járvány társadalmi hatásai a közvélemény-kutatások tükrében. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport 2020*, 2020.
- 45 Dugarova, Esuna: Unpaid Care Work in Times of the COVID-19 Crisis: Gendered Impacts, Emerging Evidence and Promising Policy Responses. *UN Expert Group Meeting “Families in development: Assessing progress, challenges and emerging issues. Focus on modalities for IYF+30”*, 2020.
- 46 Csizmadia Péter – Illésy Miklós: A nagy leállás: A magyar munkahelyek közel fele került veszélybe. MTA-Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020.
- 47 *Ma 16 órakor ad tájékoztatást az operatív törzs – élőben itt és az InfoRádióban.* Infostart.hu, 2020. március 13.; *Élőben az Operatív Törzs: Új szakaszba ért a járványkezelés.* Pénzcentrum, 2020. szeptember 19.
- 48 Raymond M. Agius et alii: Covid-19 in the Workplace. *British Medical Journal*, 220. (2020), 370. m3577.
- 49 Miguel Rodríguez-Barranco et alii: The Spread of SARS-Cov-2 in Spain: Hygiene Habits, Sociodemographic Profile, Mobility Patterns and Comorbidities. *Environmental Research*, 192., 2021. 110223.
- 50 Sergio Salas-Nicás: Working conditions and health in Spain during the COVID-19 pandemic: Minding the gap. *Safety Science*, 134., 2021. 105064.
- 51 Michael Marks et alii: Transmission of COVID-19 in 282 Clusters in Catalonia, Spain: A Cohort Study. *The Lancet Infectious Diseases*. 21., 2021. 5. 629–636.

szimbólumként gondoljak, mint a Szabadság-szobor vagy a Capitolium kupolája. Így valódi, hús-vér emberré vált számomra. Továbbá azt hiszem, ez az egyik legfontosabb oka annak, hogy miért fontosak az elnöki házi kedvencek.”

Amikor Socks 2001-ben elhagyta a Fehér Házat, a Bush-család tulajdonában lévő India, egy fekete cica vette át a helyét. Noha Bush elnökségének utolsó heteit kivéve végig ott lakott a rezidencián, és 2009 januárjában pusztult el, India háttérben maradt, és hagyta, hogy a közismertebb skót terrier, Barney és Miss Beazly kerüljenek rivaldafénybe.

Willow Biden – mint a legújabb elnöki macska – saját fájának „zászlóvivője” lehet. Wailani Sung állatviselkedés-kutató, a San Francisco SPCA állatvédő szervezet és állatmenhely viselkedési és jóléti programjaiért felelős igazgatója szerint: „[A házimacska a Fehér Házban] emeli a macskák státuszát a közvélemény szemében. Az egyesült államokbeli menhelyeken élő macskák 2-3-szor nagyobb valószínűséggel kerülnek elaltatásra, mint a kutyák.”

Hogyan lehet hozzászoktatni egy egykori paraszmacskát ehhez a pompás kirakatélet-hez? Minden gond nélkül – jósolja Sung. „A következő néhány héten lassan összeismertetjük a Commander névre hallgató németjuhással, az új kutya-lakótársal, és megengedjük neki, hogy felfedezze a Fehér Ház azon részeit, ahová bemehet” – mondja Sung. – Jelenleg az is fontos, hogy kialakítsuk Willow napirendjét, és világosan kijelöljünk néhány szobát és helyet, amelyet a magáénak tudhat. Különösen fontos, hogy különböző helyeket biztosítsanak neki az alomdobozai számára. Egy [ilyen] óriási házban több, célszerűen elhelyezett alomdobozra lesz szüksége, hogy bármikor használni tudja őket, ha a szükség úgy hozza.”

Mindamellet, nem szabad elhanyagolni a közösségi médiát sem: törödni kell vele, hírekkel kell táplálni. „Remélem, hogy [az emberek] követni fogják Willow kalandjait, a szívükbe zárják, aztán fogják magukat, és maguk is örökre fogadnak egy-két macskát és azokat szeretgetik majd – mondja Sung. – Nem is tudnám elképzelni az életemet macska nélkül.”

(Smithsonian Magazine)

E SZÁMUNK SZERZŐI

D. Molnár István ny. tanszékvezető egy. tanár, az MTA doktora, Debrecen

Farkas Attila filozófus, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem adjunktusa, az MMA MMKI tudományos munkatársa, Budapest

Fehér Anikó dr. habil. DLA, karnagy, népzene-kutató, az MMA MMKI megbízott kutatója, a Nemzetközi Kodály Társaság és a KÓTA elnökségi tagja, Budapest

Fischer Viktória, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti Tanszékének doktorandusza, Budapest

Hollós Máté zeneszerző, Budapest

Kálmán Botond, PhD-hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gödöllő

Kapronczay Károly dr. egyetemi tanár, történész, az MTA doktora, Budapest

Kiss Károly közgazdász, társadalomkutató, kandidátus, ny. egy. docens, Budapest

Kovács Örs Levente, az MMA MMKI tudományos munkatársa, Szokolya

Magyar Kálmán dr. (1943–2020) történész- régész, a Magyar Nemzeti Történeti Társaság volt elnöke

Poór József dr. DSc, egyetemi tanár, Selye János Egyetem, Komárom

Smid Róbert irodalom- és kultúratudós, az ELTE BTK oktatója, Budapest

Tóth Arnold dr. egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest

Wesselényi-Garay Andor építészteoretikus, egyetemi tanár, a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, Budapest